

Nauji vaidmenys, nauji tikslai: naujas požiūris į ugdymą

Jeremy Parrott

Šiame straipsnyje nagrinėjami kai kurie mokymo ir vertinimo trūkumai Vengrijos universitete ir aiškinama, kaip buvo parengtas kursas, žadinantis studentų motyvaciją bei susidomėjimą mokymusi, įtraukiant juos į ugdymo tikslų svarstymą socialiniu ir asmeniniu požiūriu.

1. Poleminis įvadas

Mokykla – tai vieta, kur pasireiškia užmarštis. Vieta, kur vaikai praranda žavėjimosi, džiaugsmo, spontaniškumo ir kūrybiškumo pojūtį. Kol dar nelanko mokyklos, vaikams atrodo, kad visas pasaulis – po jų kojomis. Su pasauliu jie gali bendrauti kuo įvairiausiai būdais ir įgyti jiems patiems svarbios patirties. O mokykloje vaikai labai greitai sužino, kad mąstymas yra tai, kas turi būti atliekama kryptingai, lyg riedant tramvajaus bėgiais, arba kad geriau iš viso nemąstyti. Protingi žmonės jau seniai yra atsakę į visus užduoti vertus klausimus ir mokiniams teliko pamažėle sugerti gatavos išminties likučius, periodiškai juos atgaminti, o paskui – užmiršti.

Man ypač gerai sekėsi žaisti šį žaidimą. Pastangos visuomet būdavo įvertinamos labiau pliusais nei minusais, todėl man buvo leista pereiti prie aukštojo mokslo, kur išmokau žaisti šį žaidimą pagal modifikuotas taisykles, išreikšdamas savo nuomonę apie tai, ką kiti žmonės yra manę ir išreiškę. Daugelis studentų šį nereikšmingą ir ribotą laisvės pojūtį suvokia pavėluotai, kai negailestinga sistema jau būna užgesinusi bet kokias smalsumo ir originalumo kibirkštėles. Kiti to iš viso nepajunta, nes dauguma koledžų ir universitetų yra tapę paprasčiausiu mokyklinio ugdymo tęsinium: į vargšų studentų galvas kemsama kuo daugiau bevertės informacijos, kol tos galvos vos nesprogsta.

Galiausiai kai kurie puikūs tos ugdymo mėsmales gaminiai nutaria pakartotinai panaudoti anamnezijos (užmaršties trūkumo) likučius ir tampa mokytojais. Jiems šis žaidimas puikiai sekasi, jie išmano taisykles ir gali priversti jų laikytis, jeigu kas mėgina taisyklėmis suabejoti arba išeiti iš žaidimo. Taigi tokia mokymo sistema iš kartos į kartą įsitvirtina pati savaime ir, užuot rengusi asmenybes gyvenimui bei savęs realizavimui, tampa labiau prievartos ir represijos jėga, veisiančia ortodoksiškumą, pasyvumą ir paklusnumą.

Ar toks vertinimas nėra pernelyg niūrus, pernelyg ciniškas? Apgailestauju, bet bijau, kad ne. Ar yra vilčių išsiveržti iš šio uždaro rato, kuriame galimybė pasireikšti realiam mokymuisi yra užmiršta? Taip, žinoma, yra, tačiau veikiausiai tik individualiu mikrolygiu. Juk visados būna ir tokių pedagogų (nors, mano galva, jų mažuma), kurių tikslai tikrai humaniški, o metodai skatina rizikuoti, tyrinėti, drįsti būti kitokiam nei visi ir už tai būti atlygintam. Nesvarbu, koku sistemos lygiu ir kokio dalyko mokoma, mano įsitikinimu, įmanoma ir būtina skatinti tuos, kurie mokosi kelti klausimus ir atvirai pripažinti, kad ne visi jie turi teisingą ar tiksliai apibrėžtą atsakymą.

2. Seni vaidmenys, beverčiai tikslai

Tai ne pašaliečio, bet žmogaus, dvidešimt metų dėstančio anglų kalbą aukštojoje mokykloje, o be to, pastaruosius penkiolika metų dirbančio mokytojų mokytoju, pastabos. Kartais mano antipatija mokyklinio mokymo mėsmales modeliui susilpnėdavo, ir aš nuolankiai dirbdavau toliau, versdamas savo vagą, dėstydamas savo

auditorijai. Kitais kartais, dažniausiai paakintos kokio nors įvykio, šios giliai slėptos nuostatos audringai išsiverždavo reikalaudamos būti kaip nors išreikštos. Naujas egzaminas universitete, kuriame dabar dėstau, ir buvo tas ypatingas įvykis, privertęs mane rašyti šį straipsnį. Anglų literatūros katedros vyresnieji dėstytojai mane įtikinėjo, kad studentų žinios nepakankamos, kad jų galvos dar per mažai prikimštos faktų. Kas turėjo būti daroma išgirdus šią pribloškiančią naujieną? Be jokios abejonės, reikėjo priversti studentus dar daugiau mokytis. Bet ar universitetas imsis atsakomybės išmokyti juos pačių didžiausių anglų ir amerikiečių literatūros, istorijos bei kultūros pažinimo grynuolių? O kam gi? Žinoma, ne! Studentai turi paprasčiausiai juos žinoti, rinkti, įsisąmoninti, iškalti – kokiais tik nori būdais susikišti į galvą. O tuomet universitetas teiks studentus testuoti, ir tai darys įpusėjus studijoms, kad įsitikintų, ar studentų galvos pakankamai prikimštos faktų, kad jiems būtų leista studijas tęsti. Jei per testą susikirs, studentai bus priversti metų kursą kartoti arba išlėks iš universiteto.

Kai kuriems iš jūsų tuo, ką skaitote, tikriausiai sunku patikėti. Pirmą kartą išgirdęs, šia žinia negalėjau patikėti ir aš. Iš tiesų būtų juokinga, jeigu tai nebūtų skaudi ir tragiška tiesa. Testas numatytas toks: per 100 minučių studentai turi atsakyti į 100 klausimų, iš kelių pateiktų atsakymų pasirinkdami vieną. Testo išlaikymo balas – 70 proc. Štai pora klausimų iš to kontrolinio egzamino. Susipažinę su jais, pajusite tikrą užduoties skonį:

„39. Kas sieja trečiąją ir ketvirtąją XX a. dešimtmečius:

- a) ketvirtojo dešimtmečio romane pakito socialinio gyvenimo atspindžiai, ir siužetas tapo realistiškesnis, ne toks subjektyvus;
- b) ketvirtasis dešimtmetis – tai trečiojo dešimtmečio tęsinys. Šis dešimtmetis tik atkartoją trečiojo dešimtmečio siužetą siurrealistinio romano diskurso atžvilgiu;
- c) ketvirtajame dešimtmetyje nebuvo tikrai gerų romanistų, ir romano žanras gerokai suprastėjo (sic!);
- d) socialiniai pokyčiai privertė permąstyti trečiąją dešimtmetį Waugh romanuose (sic!).

67. Juodoji mirtis:

- a) tai pandemija (angl. *pandemic*), dėl kurios mirė kas trečias Eduardo III karys;
- b) tai suirutė (angl. *pandemonium*), dėl kurios mirė kas trečias Eduardo II karys;
- c) tai mūsų užkrėstų dezertyrų panegirika (angl. *panegyric*) (sic!);
- d) tai panacėja (angl. *panacea*), atkeliavusi į Europą per Genują.“

Šie klausimai – ne išimtis, o tiesiog puikus pavyzdys tos nesąmonės, kurią vargšams studentams primetė Anglų literatūros katedra ir kuri vadinasi viso literatūros ir kultūros kurso testas. Manau, jog išsami tokių dalykų kritika nebūtina – trūkumai akivaizdūs. Ir vis dėlto... Vis dėlto katedrai užteko savimyliškos arogancijos 1999 m. sausį šį testą surengti ir paskelbti jį išlaikiusius ir neišlaikiusius studentus. Šiuo atveju tik 6 iš 107 studentų gavo 70 proc. ar daugiau taškų (Tai vyresniesiems dėstytojams buvo įrodymas, kad studentai nieko nemoka...), bet siekiant išlaikyti įvaizdį kaip precedento neturintis didžiadvasiškumo gestas testo išlaikymo riba buvo pažeminta iki 50 proc., ir pasirodė, kad maždaug pusė studentų jį išlaikė.

Sunku sugalvoti baisesnį prievartos poreikį ugdymo sistemoje. Nesuvokdami arba nesirūpindami, kad tokiais prastais, kritikos neišlaikančiais, lėkštais tikrinimo raštu klausimais parodo savo pačių neišmanymą, dėstytojai siekia pademonstruoti studentų neišprusimą ir, įvarydami baimės susikirsti, nori priversti juos paklusti. Ko gero, šis pavyzdys tam tikru požiūriu yra ryškus Vidurio ir Rytų Europos ugdymo sistemose išplitusios tendencijos atspindys. Ugdymas traktuojamas kaip žinių ar faktų kaupimas. Dėstydami kursą, dėstytojai stengiasi paskolinti studentams šūsnis žinių ir semestro pabaigoje pareikalauja tai grąžinti. Įgūdžiai neugdomi, neperteikiami ir nevertinami, ir nėra jokio kritiško požiūrio ar susidomėjimo pateikiama medžiaga. Dėstytojas –

galutinis teisėjas ir autoritetas, nepriekaištingas patikimų ir patikrintų vertybių bei tradicijų atstovas. Komunizmo laikais toks požiūris gal ir būtų buvęs priimtinas ar net būtinas, bet praėjus dešimtmečiui iš tiesų pats laikas iš esmės keisti ugdymą atsižvelgiant į informacijos amžiaus poreikius.

3. Naujas kursas – mąstyti angliškai

Mano tiesioginė reakcija į šį testą (neskaitant negailestingos kritikos kiekviena proga) buvo naujas kursas pirmakursiams, kurio išskirtinis tikslas – priversti studentus mąstyti ir kelti klausimus sistemai, į kurią jie įveda. Užmaskavau tai nekaltai skambančiu integruoto mokymo įgūdžių pavadinimu ir 1999 m. pavasario semestre šį kursą pirmą kartą išdėsciau kaip seminarą. Taip atrinkau medžiagą ir požiūrius, kuriuos išbandžiau dėstydamas kursą savo seminaro dalyviams Pilietinio ugdymo projekto (PUP)¹ konferencijoje Segede. Pateikiu keletą mūsų atliktų užduočių aprašymų ir pastabų, kartu supažindindamas su rezultatais.

4. Pavyzdinės užduotys

4.1. Kas jums gerai sekasi?

Tai pratimas, padedantis pralaužti ledus ir ypač tinkamas dirbant su mokytojais arba mokytojų mokytojais.

Nurodymai

A. Prisiminkite tai, kas jums gerai sekasi, ką atliekate puikiai ir su malonumu, bet kas nėra jūsų profesinė veikla. Pasirinkite vieną dalyką ir užrašykite.

B. Dabar, nepriklausomai nuo to, ką esate pasirinkę, pagalvokite, kaip išmokote tai daryti. Ar mokėtės pagal taisykles, ar tiesiog savaime? Ar skaitėte apie šią veiklą knygas? Ar stebėjote, kaip ją atlieka kiti žmonės? Parašykite apie tai keletą eilučių.

C. Kaip manote, kodėl jums pasisekė to išmokti? Kas paskatino ir padaršino? Koks buvo grįžtamasis ryšys? Užrašykite keletą pastabų šiais klausimais.

D. Ar galėtumėte šios veiklos išmokyti kitą žmogų? Jeigu taip, kaip tai darytumėte? Jeigu ne, – kodėl? Pasižymėkite keletą pastabų.

Pastabos

Tada dalyviai susiskirsto į 3–5 žmonių grupes ir dalijasi informacija bei mintimis. Ši užduotis suteikia progą kiekvienam pakalbėti apie puikiai ir su malonumu atliekamą veiklą. Kalbėdami apie tokius dalykus, visi stengiasi kuo geriau pasirodyti. Kalbėtojo entuziazmas paakina kuo atidžiau klausyti, o tai yra svarbiausia siekiant aktyviai įsitraukti į mokymąsi klasėje. Seminare dalyviai kalbėjo apie šiuos pomėgius: keramiką, liaudies šokius, valgių gaminimą, interjero apdailą, siuvinėjimą ir orientavimosi sportą. Mažos grupelės vėl susirinkdavo ir drauge aptardavo klausimus. Dalyviai išklausydavo ir nagrinėdavo vieni kitų pasisakymus žaisdami su idėjomis, kaip ir kodėl žmonės mokosi *savo malonumui*, t. y. atlieka veiklą, kuri yra mokyklos mokomosios programos nustatytos veiklos priešingybė. Beje, nė vieno iš čia paminėtų įgūdžių nebuvo nei mokoma, nei mokomasi mokykloje. Visi bendrai sutarėme, kad savo mėgstamos veiklos kitus norėtume mokyti tik tuo atveju, jeigu jie parodytų norą jos mokytis... Kaip viskas skiriasi nuo mokymo sistemos nustatytų mokomųjų dalykų ir žinių, dažnai nediferencijuotai brukamų to mokytis nenorinčių žmonių masei.

¹ Pilietinio ugdymo projekte (Civic Education Project, CEP) dalyvauja ugdymo ir kitų sričių specialistai, rengiantys švietimo reformą ir skatinantys rinkos ekonomikos bei demokratinės politinės sistemos plėtrą Vidurio ir Rytų Europoje bei Eurazijoje. – *Red. past.*

4.2. Kam reikalingos mokyklos?

Tai „minčių lietaus“ metodu atliekama užduotis, geriausiai tinkanti dirbant mažomis grupelėmis.

Nurodymai

Kiekvienai grupei išdalykite didelius popieriaus lapus (ne mažesnio kaip A3 formato) ir flomasterių. Lapo viduryje nubrėžkite apskritimą ir įrašykite: „Kam reikalingos mokyklos?“ arba „Kam reikalingi universitetai?“ Grupelės turi „minčių lietaus“ metodu surašyti kuo daugiau priežasčių, kodėl egzistuoja mokyklos ar universitetai, mąstydamos kuo plačiau, aprėpdamos kuo įvairesnes nuomones ir stengdamosi apsvarstyti įvairių ugdymo proceso dalyvių požiūrius.

Rezultatai

PUP seminare šiai pirmai užduoties daliai grupelėms buvo skirta 15–20 minučių. Tada kiekviena grupė peržiūrėdavo kitų plakatus ir užduodavo klausimų apie jų nurodytas priežastis. Štai kas buvo nurodyta „minčių lietaus“ metu:

Priežastys, kam reikalingos mokyklos

- kultūros vertybių perdavimas;
- informacijos perteikimas;
- įgūdžių ugdymas;
- atminties lavinimas;
- dogmų laikymasis;
- bendraamžių spaudimas;
- klasių sudarymas;
- pasirengimas dirbti komandoje;
- rūpinimasis vaiku;
- bendravimas su galimais vadovais;
- maitinimas (maistas);
- socializacija;
- patirtis sprendžiant prieštaravimus;
- darbo jėgos papildymas;
- motoriniai įgūdžiai;
- mokymasis tolerancijos;
- dalijimasis ištekliais;
- mokymasis, kur ieškoti daugiau informacijos;
- pasitikėjimas savo jėgomis;
- mokymasis savikontrolės;
- mokymasis savidrausmės;
- priešinimasis;
- statybos pramonės rėmimas;
- pragmatizmo rezultatas;
- spaudinių pramonės rėmimas;
- gyvenimas apibrėžtoje sistemoje;
- informacijos perpratimas;
- gyvenimo įgūdžiai;
- stereotipinio mąstymo skatinimas;
- bendradarbiavimas, dalijimasis;
- socialiniai papročiai;
- rungtyniavimas;
- socialinės vertybės;
- organizacinių įgūdžių mokymasis;
- lavinimosi įgūdžiai;

- dalyvavimas pilietiniame gyvenime;
- savęs realizavimas;
- savęs pažinimas;
- draugystė;
- meilė;
- priešingų nuomonių demonstravimas;
- mokymasis apie autoritetingus šaltinius;
- mokymasis atsakomybės;
- sveikatos paslaugų gavimas;
- mokymasis, kaip gyventi vyraujant rutinai;
- mokymasis mokytis.

Priežastys, kam reikalingi universitetai

- parengia gerus specialistus;
- parengia mokyklų mokytojus;
- ugdo problemų sprendimo įgūdžius;
- moko žmones mąstyti savarankiškai;
- moko, kaip susirasti informacijos ir ja naudotis;
- skatina studentų savišvietą;
- moko socialinių įgūdžių;
- moko įvertinti informaciją;
- moko, kad teorija – tai ne absoliuti tiesa, bet įrankis;
- moko prisiimti atsakomybę;
- sudaro tyrinėjimų aplinką.

Apsvarstėme, kieno požiūrį šie atsakymai atspindi, koku laipsniu šias pastabas galima apibūdinti kaip idealistines, realistines ar ciniškas, taip pat išnagrinėjome požiūrių į mokyklas ir universitetus panašumus ir skirtumus. Reikia turėti galvoje, jog šias pastabas surašė grupė universitetų dėstytojų, dalyvaujančių tarptautinėje konferencijoje, kurios tikslas – padaryti mokymą veiksmingesnį. Įdomu būtų šios dėstytojų grupės nuomonę palyginti su pirmą kursą baigusių Vengrijos universiteto studentų požiūriu. Pateikiame kai kuriuos gana ciniškus ir nelojalius *studentų* komentarus, surašytus „minčių lietaus“ metodu:

Kam reikalingos mokyklos ir universitetai?

- kad vyktų egzaminų sesijos (pabaigos vakarėliai);
- kad (ne)taptume idiotais;
- kad įgytume aukštąjį išsilavinimą;
- kad gautume finansinę paramą;
- kad dėstytojai turėtų darbo;
- kad reiktų rašyti referatus ir laikyti egzaminus raštu;
- kad būtų, kas pasako, ką mokytis;
- dėl atostogų;
- dėl nemokamų sezono bilietų;
- kad tėvai nerimautų dėl namų darbų;
- kad vaikai taptų padoriais mokesčių mokėtojai;
- kad būtų mokamas mokestis už mokslą;
- kad būtų galima susirasti vyrą (žmoną);
- kad vaikai susiburtų ir nesišlaistytų gatvėse;
- kad būtų ką nekęsti;
- kad būtų galima pagyventi be tėvų;
- kad vaikams žiemą būtų kur sušilti.

4.3. Ką vertėtų žinoti Išankstinės diskusijos

Anot futurologų, žinių kiekis 1700–1900 m. pasaulyje padvigubėjo, 1900–1950 m. padidėjo dvigubai dar kartą, o nuo 1950 iki 1970 m. šoktelėjo dar du kartus. Šiuo metu žinių kiekis padvigubėja kas penkeri metai. Jei šis rodiklis ir toliau proporcingai didės, pasak prognozių, prieinamos informacijos kiekis pasaulyje padvigubės *kas 73 dienas!* Net ir nepriimant šių skaičių už gryną pinigą, ryškėja akivaizdi kryptis ir nenumaldomai kyla tokie klausimai:

- Kaip ir ko mokyti mokyklose esant tokiam ateities scenarijui?
- Ko mokytis iš gausybės prieinamos įvairiarūšės informacijos?

Žinoma, žinių perdavimo modelis, beviltiškai pasenęs ir diskredituotas, turės keliauti į istorijos šiukšliadėžę. Pedagogų žinios greitai taps atgyvenusios, taigi ir jų galios pamatai bus paplauti. Ką jie turės daryti? Ar jie ir jų sistema taps atgyvenomis?

Užduotis

Po kelių minučių diskusijų šia tema išdalyju teksto, kurį parengiau pagal įkvepiantį Postmano ir Weingartnerio kūrinį Mokymas kaip griaujamoji veikla (Teaching as a Subversive Activity), kopijas.

Ką vertėtų žinoti?

Tarkim, kad staiga pranyko visos mokyklų programos, planai ir vadovėliai. Tarkim, kad miestuose, valstijose ir šalyse pradingo visi norminiai dokumentai. Kitais žodžiais tariant, įsivaizduokite, kad pačios įprasčiausios priemonės, trukdančios diegti mokyklose naujoves, paprasčiausiai nustojo egzistavusios. Tuomet įsivaizduokite, kad nusprendėte šią katastrofą paversti galimybe padidinti mokyklos vaidmenį. Ką jūs darytumėte?

Turite galimybę pasvarstyti: tarkim, nutarėte parengti visą mokomąją programą, sudarytą iš klausimų. Ir kad į šiuos klausimus būtų verta ieškoti atsakymo ne tik jūsų, bet ir – tai kur kas svarbiau – mokinių požiūriu. O norėdami dar labiau priartėti prie realybės, pridėkite reikalavimą, kad klausimai turi padėti mokiniams suvokti ir internalizuoti sąvokas, leisiančias išgyventi greitai kintančiame šiandienos ir ateities gyvenime.

Akivaizdu, jog jūsų prašome įsivaizduoti esant tuo, kas jūs iš tiesų ir esate, – rūpestingu pedagogu, gyvenančiu tūkstantmečio pradžioje. Kokius klausimus į šį sąrašą įtrauksite?

Paimkite pieštuką ir surašykite savo klausimus kitoje lapo pusėje, kuri sąmoningai buvo palikta tuščia. Prašom nekreipti dėmesio į tai, jog tekstas gali būti subraukytas, žinoma, nebent jeigu vienas iš jūsų klausimų būtų toks: „Kas buvo Juodasis princas – santuokinis ar nesantuokinis Eduardo III sūnus?“ Tokiu atveju gadinkite *savo* popierių!

Užduotis

Šia užduotimi baigiau pirmąją iš dviejų seminaro dienų. Atlikti šią užduotį ir sudaryti sąrašą įdomių klausimų buvo paskirta kaip namų darbas, kaip penas pamąstymams, kaip mintys, su kuriomis gulama ir keliamasi.

Rezultatai

Kitą rytą vėl ankstutėliai susirinkome ir sudėjome į krūvą savo klausimus. Štai keletas pasiūlymų:

- Kaip ir kur gauti reikiamos informacijos?
- Kaip išnagrinėti problemą?
- Kaip išlikti sveikam?

- Kaip padaryti, kad pasaulis taptų geresne vieta gyventi?
- Kaip užsidirbti pragyvenimui?
- Ką kiekvienas turi žinoti?
- Ar mokiniai turi pasitikėti savo mokytojais?

Surašę savo idėjas bendrai, demokratiškai nutarėme toliau dirbti ne konferencijų salėje, *al fresco*, o saulėkaitoje.

4.4. Apie ką turėtume kalbėti?

Be tų klausimų, kuriuos sugalvojome patys, pateikiau dalyviams dar apie 100 klausimų, kuriuos Postmanas ir Weingartneris paslaugiai pasiūlė kaip iliustracijas temų, su kuriomis, jų įsitikinimu, gali susidurti naujasis pedagogas (prisiminkime, kad jų knygai jau apie 30 metų!). Štai tipiški pavyzdžiai:

- Ar esama to, dėl ko būtų verta numirti? Jei taip, tai kas tai?
- Iš kur ateina žinojimas?
- Kokios sąlygos būtinos augalui, gyvūnui, žmogui egzistuoti?
- Ką pakeistumėte, jeigu galėtumėte?
- Kaip gerą žmogų atskirti nuo blogo?
- Kai girdite, skaitote ar stebite, kaip sužinote, ką tai reiškia?

Iš šios klausimų šūsnies nusprendėme pasirinkti tik vieną ir pažiūrėti, kur link jis mus nuves. Pasirinkome štai tokį klausimą: „*Gera mintis – kas tai?*“

Diskusija

Diskusiją pradėjome apžvelgdami mūsų bendrą sprendimą tęsti seminarą ne patalpoje, o išsitiesus aukštoje Tisos upės pakrantės žolėje. Visi sutarėme, kad tai gera mintis. Bet kodėl? Todėl, kad ji išlaisvino mūsų mąstymą: nematydami sienų, nesijautėme suvaržyti, galėjome atvirai svarstyti vaidmenis ir tikslus... Panagrinęjome tradicinį ugdymo vaidmenį ir aptarėme, kodėl jautėme tokį pasipriešinimą pokyčiams. Vėliau apžvelgėme Prūsijos, Rusijos, Amerikos ir anglosaksų ugdymo stilių. Kalbėjome apie nacionalinius bruožus ir tapatumus, apie ideologines tendencijas mokomojoje programoje ir išankstinį nusistatymą, apie rasizmą ir NATO bei Serbijos konfliktą, kuris buvo ką tik prasidėjęs ir siautėjo vos 20 kilometrų nuo mūsų, už nubrėžtos naujos sienos, skiriančios mus nuo jų. Ar bombarduoti Belgradą buvo gera mintis?..

4.5 Ką turite galvoje, sakydami...?

Reikšminiai žodžiai

Plačios diskusijos metu išplaukdavo daugybė reikšminių žodžių, kuriuos buvo svarbu išsiaiškinti. Pavyzdžiui, trys trumpi žodeliai „Aš tave myliu“. Ar jie gali būti patys nesuprantamiausi anglų kalboje? Jei gali, tai kodėl? Todėl, kad tai, ką aš turiu galvoje sakydamas „myliu“ ir ką jūs turite galvoje sakydami „myliu“, gali remtis į visiškai skirtingą pagrindą, o ką jau kalbėti apie šios frazės aplinkybes ir motyvaciją. Mes nediskutavome apie meilę, kaip tai dažnai atsitinka, bet vartojomė kitus beveik lygiaverčius miglotus terminus, kurie dažniausiai kelia painiavą ir nesusikalbėjimą. Kas yra laisvė? Kas yra tauta? Kas yra kalba? Tai, be jokios abejonės, neryškūs, techniniai žodžiai, tai mūsų kasdienio bendravimo medžiaga, kai žmonės mano, kad visi suprantame jų perteikiamą informaciją, jų žymenis, t. y. reikšmes, ir dalijamės šiuo suvokimu. Tačiau šis tariamas konsensus labai dažnai slepia visiškai skirtingus požiūrius, abstrakčius dalykus ir ideologijas. Kaip pažymėjo ir Wittgensteinas, ir Benjaminas Whorfas, mūsų kalbos ribos yra mūsų pasaulio ribos, bet ne tik tuo atžvilgiu, kad esame sukaustyti tam tikros kalbos gramatikos ir leksikos normų, bet ir kad mūsų

pačių idiolektas bei reikšmės, kurias priskiriame vartojamiems terminams, apibrėžia ir varžo gebėjimą tiek suvokti prasmę, tiek interpretuoti kitų žmonių suvoktą prasmę.

Strategija

Kai auditorija diskutuodama prieina prie reikšminio žodžio, suraskite patogų momentą ir paskelbkite pertrauką. Dabar kiekvienas, išitraukęs į diskusiją, neišskiriant ir dėstytojo, turi dvi minutes laiko parašyti, ką jam tas žodis reiškia. Galima pamėginti jį apibrėžti, išreikšti, ką apie jį manome, pateikti pavyzdį, epizodą, leksinį planą prisimenant sinonimus ir antonimus, žodžiu, tai gali būti bet koks rašto darbas, atskleidžiantis pastangas pasidomėti ir aktyviai panagrinėti, kaip (įvairiai) suvokiame prasmę. Kitas laikinai sustabdytos diskusijos etapas – įvairių atsakymų aptarimas. Tačiau dauguma diskusijų, vertų šio vardo, virtualiojoje ar pokalbių erdvėje iš esmės sukasi apie reikšminių žodžių prasmę. Kas yra tikėjimas? (Teologijos sritis.) Kas yra materija? (Fizikos sritis.) Kas yra teisė? (Teisės sritis.) Kas yra grožis? (Menų sritis.) Ir t. t. Iš tiesų tokios diskusijos tikslas – vykstančios kelionės skatinimas, o ne atvykimas...

5. Baigiamosios pastabos

Visos šiame straipsnyje aprašytos užduotys skirtos kritinio tyrinėjimo dvasiai puoselėti siekiant ugdymo tikslų ir apibrėžiant naujus sistemos vaidmenis. Užuoat perdavęs žinias griežtai apibrėžtoje aplinkoje, dėstytojas siekia bendrų tikslų, tampa pagalbininku, mokymosi katalizatoriumi. Tikimasi, kad studentai, užuoat pasyviai sugėrę į save pateiktą išmintį, patys aktyviai sieks žinių, išvalgų, suvokimo. Žinoma, šie vaidmenys, šios idėjos nėra naujos. Nuo Sokrato ir Budos laikų tokie buvo tiek pasaulietinio ugdymo, tiek dvasinės raidos oficialiai skelbiami modeliai ir tikslai. Tačiau ant šių kitados naujų tikslų nusėdo dviejų tūkstantmečių dulkės ir vėlesnių tradicijų svoris užgūlė bei iškraipė tikrojo ugdymo sampratos pamatus.

Mano seminarą Segedo universitete lankanti grupė per semestrą atliko kur kas daugiau nei šios kelios užduotys. Kalbėjome apie varomąsias grupės jėgas ir jas skatinome, skaitėme ne tik Edwardo de Bono, Ivano Illich'aus, Raymondo Williamso, bet ir svarbiausius Postmano, Weingartnerio darbus (žr. literatūros sąrašą). „Kas yra pažanga?“ – tai buvo klausimas, prie kurio sugaišome daugiausia laiko. Iš dalies juo susidomėjome perskaitę Huxley'io *Šaunųjį naująjį pasaulį* (*Brave New World*), nagrinėdami tokias sąvokas kaip „klonavimas“, „eutanazija“, „manipuliavimas žiniasklaida“ ir „žiniasklaidos manipuliavimas“, „narkotikų pinklės“. Studentai bibliotekoje ir tinklapiuose ieškojo reikšminių žodžių, faktinės medžiagos ir informacijos, kuri išplaukdavo iš auditorijos diskusijų, ir visi rašėme esė, kaip įsivaizduojame gyvenimą koku nors aspektu 2020 metais. Kelias paskutines semestro savaites skyrėme empiriniams tyrimams nagrinėdami vartotojų elgsenos revoliuciją, kuri tomis dienomis įvyko Segede (mat buvo atidarytas didžiausias *Tesco* prekybos centras Europoje). Studentai patys ėmėsi aiškintis *Tesco* vadybos struktūrą; tirti prekių tiekimo, pakavimo ir kainos žymėjimo sistemą, išdėstymo ir reklamavimo būdus, taip pat sudarė anketas ir apklausė parduotuvės personalą, pirkėjus, draugus, giminačius bei vietos gyventojus.

Semestro pradžioje studentams buvau sakęs, kad tas kursas bus eksperimentinis ir kad tiksliai nežinau, kada jį reikia baigti. Taip pat buvau paprašęs studentų įvertinti ir kursą, ir pačius save, parašyti sau pažymį, kurį aš vėliau klusniai priskaičiuosiu prie jų bendro balo. Daugeliui studentų tai buvo pati radikaliausia problema iš visų tą semestrą mūsų aptartų idėjų, ir mes visą valandą darėme pratimą „Atsižvelkite į visus veiksmus“, panašų į Edwardo de Bono sukurtąjį, kad galėtume kuo išsamiau suvokti, kur slypi savęs įvertinimo loginis pagrindas ir potekstė. Priėjome prie tokių bendrų kriterijų: lankomumas, dalyvavimas, pastangos ir saviugda (du pastaruosius kriterijus studentai vertino daug geriau nei aš). Per paskutines pratybas lemiamas momentas išmūšė

tuomet, kai studentai turėjo pasisakyti, kiek, jų nuomone, jie užsitarnavo; maždaug pusė jų save įvertino „labai gerai“, maždaug pusė – „gerai“. Šis jų įvertinimas gana tiksliai sutapo su mano įžvalgomis, tik aš buvau linkęs dar vieną kitą studentą įvertinti „labai gerai“.

Tokia nedidelė naujovė, savaime aišku, nesugriaus nusistovėjusios ugdymo tvarkos, nesukels jai rimtos grėsmės net ir tame universitete, kuriame aš dirbu. Paradigmos nepasikeičia per vieną naktį nei evoliuciniu, nei revoliuciniu žmonijos istorijos laikotarpiu. Tačiau, kaip pažymi Postmanas ir Weingartneris (p. 23), šiame informacijos amžiuje pakito net pats kaitos tempas ir pobūdis. Ir kad pedagogai, mokyklos, universitetai, moksleiviai ir studentai – visa oficialioji ugdymo sistema – netaptų lyg dinozaurai akceleracijos paveikto socialinio darvinizmo aukomis, privalu nusistatyti daug platesnius tikslus ir vaidmenis, kad studentai įgytų įgūdžių, būtinų pasijusti visateisiais besimokančios visuomenės nariais auštant trečiajam tūkstantmečiui.

Literatūra

- de Bono, E. (1991). *Teaching thinking*. Harmondsworth, UK: Penguin.
de Bono, E. (1996). *Teach yourself to think*. Harmondsworth, UK: Penguin.
Huxley, A. (1991). *Brave new world*. Harlow: Longmans.
Illich, I. (1971). *Deschooling society*. London: Calder & Boyars.
Postman, N., & Weingartner, C. (1971). *Teaching as a subversive activity*. Harmondsworth, UK: Penguin.
Williams, R. (1976). *Keywords*. London: Fontana.

Straipsnis buvo publikuotas leidinyje *Teaching Strategies in Higher Education: The Role of Innovation* (Proceedings of the Second Regional Workshop, CEP Hungary, Szeged, Hungary, March 1998). Spausdinama gavus autoriaus ir leidėjo sutikimą.

Jeremy Parrottas – Segedo (Vengrija) universiteto Anglų kalbos mokytojų ugdymo ir taikomosios lingvistikos katedros Britų Tarybos patarėjas
